

Sanne
Lauesgaard-Nissen *Tysklærer
Kolding Realskole*

Billedbogen i fremmedsprogsundervisningen

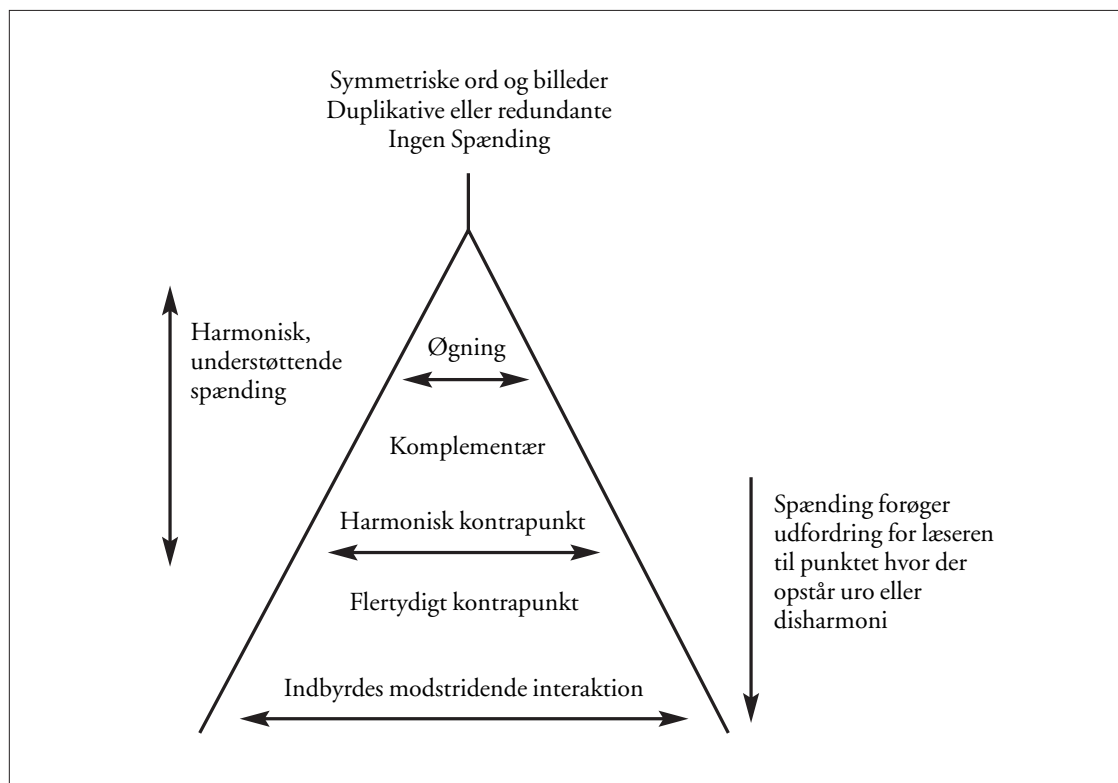
Børn lever i en billedkultur, hvilket kvalificerer dem til at blive kompetente billedlæsere. Som del af zipperkulturen fordyber de sig dog sjældent i det enkelte billede. Billedbogsmediet muliggør, at den enkelte samler æstetiske erfaringer ved at fordybe sig i og undre sig over illustrationerne. Sprogligt er billedbøger ofte ukomplicerede, idet sproget er nøgternt. Det tvetydige og symbolske udtrykkes derimod i det visuelle. At de postmoderne billedbøger fokuserer på det ekspressive understreger deres kvaliteter for undervisningen, idet mennesket grundlæggende opfatter og forholder sig umiddelbart til billeder. Billeder motiverer til samtale, hvilket er centralt i kommunikativ, learnerorienteret sprogundervisning.

At inddrage billedbøger i folkeskolens fremmedsprogsundervisning er en endnu relativt overset mulighed i arbejdet med børne- og ungdomslitteratur. Jeg vil i denne artikel med udgangspunkt i fire nyere, tyske billedbøger sætte fokus på billedbogen som genre. På grund af sin formmæssige og indholdsmæssige kompleksitet og flertydighed rummer billedbogen unikke kvaliteter for et receptionsæstetisk inspireret litteraturarbejde. Netop den postmoderne billedbog gør op med den fordom, at genren er infantil småbørnslitteratur.

Genre

Da der inden for den internationale billedbogsforskning ikke hersker konsensus om en entydig genredefinition, tager jeg afsæt i Nina Christensens konstatering af, at billedbogen opviser visse genrekonstituerende træk. På baggrund af empiriske undersøgelser af den danske billedbogs udvikling fra 1950 til 1999 definerer Nina Christensen billedbogen som “en bog, der enten i et samspil mellem tekst og billeder eller gennem billeder alene formidler et fiktivt narrativt forløb, fortalt (også) med barnet som implicit læser (...)” (Christensen 2002: 167). Det særegne ved genren er interaktionen mellem det verbale og det visuelle. Således fremhæves kombinationen af et visuelt udtryk, der fremstår som enkeltstående stillbilleder, og tekstens karakter af et ubrudt, fremadskridende, fortalt forløb. Billedbogen er altså en fortælleform, der benytter en kombination af to kommunikationsniveauer. For at karakterisere billedbøgers varierende udtryksform må læseren undersøge samspillet mellem

ord og billeder. Når det drejer sig om at kortlægge spændvidden i interaktionen i konkrete billedbogsopslag, kan man anvende Maria Nikolajeva og Carole Scotts diagram. Dette er et nyttigt redskab til at udtrykke den dynamiske progression fra symmetrisk til indbyrdes modstridende udtryk (Nikolajeva/Scott 2000).

Modellen viser en enkelt linie, som deles i to, hvoraf den ene repræsenterer den verbale fortælling og den anden den visuelle. Linierne bevæger sig progressivt fra hinanden. Hvis ord og billede med hver sin kommunikationsform fortæller samme historie, bruges betegnelsen symmetrisk. Jo mere linierne fjerner sig fra hinanden, jo mere forstærker illustrationerne meningen med ordene, eller ordene supplerer billederne, hvorved der skabes en kompleks komplementær dynamik mellem billeder og sprog. For fortolkningen af værkerne betyder dette, at flertydighed og ambivalens tiltager. Selve modellens enkle grundstruktur kan inddrages i arbejdet med en billedbog i undervisningen, men det forudsætter, at dens terminologi transformeres til elevernes begrebsverden.

Den postmoderne billedbog

For analysen og fortolkningen af gruppen af nyere, postmoderne billedbøger har modellen særlig relevans. Til denne gruppe hører følgende fire værker:

Die Lisa (Kordon og Schimmel 1991)

Frau Meier, die Amsel (Erlbruch 1995)

Der Schäfer Raul (Muggenthaler 1997)

Unsichtbar (Kamm 2002)

Fælles for disse bøger er, at de er skrevet i 90'erne, hvor billedbogsgenren emanciperer sig. Den postmoderne billedbog repræsenterer et bevidst brud med efterkrigstidens konservative billedbogstradition i Tyskland, hvor genren fortrinsvis var kendetegnet ved billedmæssig naivitet, kompositorisk enkelhed og tematisk harmløshed (Thiele 2003:11-14, 163). I den postmoderne billedbog underordnes det visuelle udtryk ikke længere det verbale, idet illustrationerne som æstetiske udtryk spiller en afgørende rolle for læserens forståelse. Det visuelle bliver en autonom, ligeberettiget fortælleform.

Frau Meier, die Amsel

Særligt Wolf Erlbruch er en innovativ illustratør, som med sin unikke collage-teknik og sit bizarre materialevalg lancerer en skelsættende billedæstetik. Erlbruch modtog 2006 H.C. Andersen-prisen for sine samlede værker. Bogen *Frau Meier, die Amsel* handler om et ældre ægtepar, hvis hverdag er præget af fru Meiers bekymringer for fænomener, der både kan være virkelige og nogle, hun forestiller sig. Da fru Meier finder en solsort i køkkenhaven, bliver hun så optaget af det lille væsens eksistens, at hun glemmer de hidtidige bekymringer. For fru Meier er fuglen symbolet på frihed, idet hun på grund af mødet med fuglen lærer at flyve.

Et særligt forhold ved bogen er illustrationernes betydning for personskildringen. Et tydeligt eksempel på koblingen mellem det visuelle og personskildringen er det ordløse dobbeltopslag efter titelbladet i *Frau Meier, die Amsel*. Opslaget demonstrerer, at billedernes funktion er at formidle en prototypisk tysk husmors følelser. Allerede her tydeliggør Erlbruch modsætningsforholdet mellem fru Meiers mismodige, trivielle tilgang til livet og hr. Meiers mere humoristiske, underfundige syn på livet. I bogen ændrer fundet af solsorten imidlertid fru Meiers hverdag radikalt, idet omsorgen for den lille fugls eksistens tvinger hende ud af den trance af hypotetiske bekymringer, som hidtil har domineret hendes hverdag. Mødet med solsorten betyder tilmed, at fru Meier selv bliver fri som fuglen, idet hun kan flyve. Denne evne udnytter hun – ikke til at flygte, men til at opleve verden på sin egen måde og derved gøre sig personlige erfaringer.

Biodigt

En didaktisk udfordring er, hvorledes arbejdet med en billedbog kan organiseres således, at samspillet mellem ord og billeder danner udgangspunkt for analyse og fortolkning.

Biodigtet stammer fra USA og betyder livsdigt¹ og skabelonen lægger ofte op til, at man beskriver en persons biografi. Biodigte er forskellige, men alle bygget op efter en bestemt struktur uden rim og rytme. Hensigten er, at eleverne to og to tænker på en person, som spiller en central rolle i billedbogen, og færdiggør diktet ud fra deres opfattelse af personen. Ved at eleverne taler om bogen, formulerer de samtidigt de første ansatser til en fortolkning.

Her er mit forslag til strukturen til et biodigt til fru Meier fra *Frau Meier, die Amsel*.

Skabelonen kan se således ud:

Das Geschlecht (kønnet)

Drei Charakterzüge (tre karaktertræk)

- denkt an (drei Beispiele) (tænker på (tre eksempler))
- fürchtet sich vor (drei Beispiele) (er bange for (tre eksempler))
- spricht von (drei Beispiele) (taler om (tre eksempler))
- interessiert sich für (drei Beispiele) (interesserer sig for (tre eksempler))
- konzentriert sich auf (drei Beispiele) (koncentrerer sig om (tre eksempler))
- träumt von (drei Beispiele) (drømmer om (tre eksempler))

Der Ort (stedet)

Biodigtet er en åben og kreativ fortolkningsopgave, som lægger op til, at eleverne arbejder værkorienteret, idet deres svar bygger på både verbale og visuelle udtryk fra billedbogen. Derudover er denne type digt tilrettelagt ud fra tanken om “focus on form”, idet den kommunikative opgave fordrer, at de bruger præpositional-objekter², som de derved får sproglig opmærksomhed på.

Biodigtet er en skabelon, hvor ordene kan udskiftes, så de matcher den valgte billedbog og formålet med at anvende digtet. Derfor ville det også være muligt at benytte biodigtskabelonen i arbejdet med *Die Lisa* og *Der Schäfer Raul*.

Die Lisa

Med afsæt i sagbilledbogen *Die Lisa*, som med udgangspunkt i hovedpersonen Lisas livshistorie fremstiller hovedtræk fra Tysklands historie i det 20. århundrede, kan billedbogsgenren også inddrages i Landeskunde. Lisa bliver født i Berlin ved århundredskiftet (år 1900). Hendes liv bliver præget af skelsættende politiske begivenheder: Kejsertiden, de to verdenskrige og Berlinmurens fald. Her er det oplagt at organisere undervisningen tværfagligt med faget historie, idet bogens faktuelle fremstilling derved suppleres. For at skabe sig et grundigt overblik over handlingen kan man i undervisningen til de enkelte opslag lave en tekst-billed-synopsis, hvor både billed- og tekstinformationer sammenfattes. Da der i fiktionen er et sammenfald mellem vigtige faser i Lisas liv og betydningsfulde, fatale epoker i Tysklands historie, kan arbejdet inddeles i følgende seks afsnit: 1. Fra kejsertid til 1. Verdenskrigs ophør, 2. Weimarrepublikken, 3. Nazidiktaturet, 4. Fra 2. Verdenskrigs afslutning til genopbygningen, 5. Det delte Tyskland, 6. Tyskland frem til genforeningen.³

Sammenlignet med de tre andre billedbøger, der præsenteres i denne artikel, er *Die Lisa* kompositorisk mindre eksperimentel og grænseoverskridende, hvilket skal ses i lyset af, at bogens rammer består af en række faktuelle informationer. Mens teksten virker lakonisk og usentimental, bliver den realistiske billedstil vigtig for personkarakteristikken. Illustrationerne formidler selvstændige, emotionelle budskaber, som inspirerer til meddigtende, kreative opgaver som eksempelvis at skrive og dramatisere en episode som dialog.

Der Schäfer Raul

Også i *Der Schäfer Raul* er det billederne, der rummer det flertydige. Hvor teksten realistisk beretter om fårehyrdens sælsomme liv, fremstiller billederne en surrealistisk, ikke-mimetisk virkelighedsgengivelse af verden. Raul søger et nyt image og forlader derfor idyllen på landet. Trods en ydre forvandling skiller Raul sig ud – primært fordi han dufter og derved minder byboerne om den landlige atmosfære. Særligt drages Barbara af duften, og Raul indlader sig på en date. Han opsøges imidlertid af fårene. Da fårene indlogerer sig i den nye lejlighed, arresteres de af politiet efter naboklager, men det lykkes dem at overvære Rauls romantiske aften. Forfulgt af fortiden flygter Raul ud på landet for at undslippe fårene, og tilbage står spørgsmålet, om Raul vælger en ny identitet, eller om der er tale om et cyklisk livsforløb. At billedbogen har en åben slutning og ikke et tydeligt klimaks er et postmoderne træk, som understreger, at bogen er et øjebliksbillede, et fragment af livet. I det praktiske arbejde kan der tilsvarende fokuseres på synsvinkler og perspektiver i illustrationerne. De stilistiske virkemidler inspirerer igen til at arbejde litteraturpædagogisk ud fra en receptionsæstetisk tilgang. Her er det nærliggende at overveje Rauls videre skæbne, og hvad naboerne tænker om tilflytteren og hans slæng. For at svare kan eleverne inddrage vignetterne, som fungerer som billedkommentarer.

Unsichtbar

Afslutningsvis vil jeg fremhæve den ordløse bog *Unsichtbar*, hvis genialitet og billedkomik førte til, at bogen i 2003 vandt *Deutscher Jugendliteraturpreis*. Uoverensstemmelsen mellem titelside (*Unsichtbar*) og titelblad (*Sichtbar*) tydeliggør, at bogen udfordrer den sædvanlige måde at se og danne sig forestillinger om årsagssammenhængen mellem enkeltbilleder på. Således er hvert dobbeltopslag, som fremstiller en afsluttet episode, del af en narrativ billedfortælling. De computerkomponerede billeder er eksperimentelle, gådefulde og absolut flertydige i deres komposition og farvesammensætning. Bogen gengiver en række banale dagligdags handlinger som f.eks. at købe is eller køre med bussen, men på grund af især farver, synsvinkel og de tavse aktører udfordrer den på underfundig vis læserens evne og fantasi til at skabe mening og sammenhæng. Af hensyn til læserens reception vil jeg – i lighed med forfatteren selv – undlade at uddybe bogens indhold nærmere.

Det er mit håb, at denne artikel vil inspirere mange til både selv og sammen med eleverne at prøve kræfter med den postmoderne billedbog, hvis originalitet med hensyn til forholdet mellem hverdagsrealisme og fantasi og interaktionen mellem form og indhold gør bøgerne til æstetiske værker.

Noter

1. Vibeke Hetmar giver eksempler på biodigtets anvendelse i danskundervisningen i bogen *Udfordringer i dansk* (1999).
2. I denne sammenhæng: ....spricht von, hvor von styrer dativ o.a.

3. For yderligere undervisningsforslag til *Die Lisa* henviser jeg til artiklen "Mein Papa hat etwas verloren" (Purnomowulan 2002).

Litteratur

- Christensen, Nina (2002): "Indgangsvinkler til analyse af billedbøger". I: *Nedslag i børnelitteraturforskningen* 3. (Center for Børnelitteraturs Skriftserie). Roskilde Universitetsforlag.
- Erlbruch, Wolf (1995): *Frau Meier, die Amsel*. (2. udg.) Wuppertal: Peter Hammer Verlag.
- Hetmar, Vibeke (1999): *Udfordringer i dansk*. København: Danmarks Lærershøjskole, Institut for Humanistiske Fag.
- Kamm, Katja (2002): *Unsichtbar*. Wuppertal: Peter Hammer Verlag.
- Kordan, Klaus & Peter Schimmel (1991): *Die Lisa. Eine deutsche Geschichte*. München: ars edition.
- Muggenthaler, Eva (1997): *Der Schäfer Raul*. Wuppertal: Peter Hammer Verlag.
- Nikolajeva, Maria og Carole Scott (2000): "Fra symmetri til kontrapunkt: Billedbogen som kunstnerisk form". I: Mørch-Hansen, Anne (red.) (2000). *Billedbøger og børns billeder*. København: Høst & Søn.
- Purnomowulan, N. Rinaju: "Mein Papa hat etwas verloren". I: *Fremdsprache Deutsch*, Heft 27, Klett 2002.
- Thiele, Jens (2003): *Das Bilderbuch. Ästhetik, Theorie, Analyse, Didaktik, Rezeption*. Oldenburg: Universitätsverlag Aschenbeck & Isensee.